

Zavezani slovenski besedi: Juan Octavio Prenz

Zdaj trenutno živite v Trstu, vendar vas je do tega mesta pripeljala skoraj pustolovska pot, od Buenos Airesa pa prek Beograda, ob tem ste bili pripravljene ustaviti se v Ljubljani, če bi bile prave možnosti, za to si je zelo prizadeval pokojni Beno Zupančič z neprikrito »sebično« mislijo, da bi bilo za Slovence dobro, če bi imeli ob sebi človeka, ki je doma v špansko govorečem svetu, prevajalec z zna-

njem in zvezami . . . Kakšna je torej ta vaša potovalna in selitvena usoda? Vas je v svet gnala nuja ali nemir? Kdo pravzaprav ste, Juan Octavio Prenz?

S spoštovanjem in otožnostjo se spominjam pogovorov, ki sem jih imel z Benom Zupančičem. Res sem nameraval priti v Ljubljano. Do neke mere moje sedanje delo na ljubljanski stolici za španski jezik in literaturo pomeni, da tisti pogovori le niso bili zaman, nasprotno: zame so bili zelo koristni.

V Jugoslaviji sem v letih od 1962 do 1967 delal kot lektor za španščino na beograjski univerzi. Na to mesto sem prišel, ker me je gnala moja »potovalna« mrzlica, pa tudi želja po stiku z domovino mojih staršev. Takrat sem pogosto zahajal v Istro, od koder so bili moji starši, da bi to deželo in njene ljudi spoznal; o njih so mi kot otroku pogosto govorili. Leta 1967 sem se vrnil v Argentino, a že s hčerko, ki se je rodila v Beogradu.

Moji ponovni stiki z Jugoslavijo imajo drugačne razloge. Leta 1974 je po Peronovi smrti prišla na oblast njegova žena Isabela Perón. Delovati so začele skrajno desničarske parapolicijske in paramilitaristične

skupine s pretvezo, da uničujejo levičarsko in peronistično gverilo. Tako je izbruhnilo kruto preganjanje kulturnih demokratov. Biti demokrat je za te ljudi pomenilo delovati subverzivno. S tem hočem reči, da so bili ti preganjalci samo predhodniki sistematičnega preganjanja, ki ga je pozneje uveljavila prva vojaška hunta. Tudi meni so večkrat pretili, in bil sem prisiljen zapustiti državo. Kot vidite, me tokrat ni pognala na pot »pustolovska« žilica, ampak življenjska nuja. Zdaj se je demokracija vrnila v Argentino in tako sem se lahko tudi jaz ponovno povezal z univerzo v Buenos Airesu, vsaj deloma sem se spet vrnil. In tega sem zelo vesel.

Moja »avantura« ima torej dve plati, ki sta si morda usodno komplementarni. Vrnitev v Jugoslavijo zame ni pomenila izgnanstva, ampak znova stik z državo, s katero sem iz različnih vzrokov globlje povezan. V Beogradu sem bil od leta 1975 do 1978, potem sem se preselil v Trst, kjer sem dobil mesto predavatelja na tamkajšnji univerzi. Šlo je torej za poklicni izbor. Ko sem se v Trstu že udomačil, me je ljubljanska filozofska fakulteta povabila k sodelovanju; predaval naj bi špansko in južnoameriško literaturo. In takole med Trstom, Ljubljano in Buenos Airesom se kar dobro počutim.

Kdo sem? Nekdo, ki se je rodil v Argentini — sin istrskih izseljencev iz tridesetih let — poročen z ženo francosko-indijskega rodu — oče dveh hčera: ena se je rodila v Jugoslaviji, druga v Argentini. Skratka, človek s številnimi sorodniki tu in tam, človek, v katerem se pogosto prepletajo težke korenine z lahkimi krili.

Kako občutite Trst kot svoje novo »domicilno« mesto? Kako se znajdete med tržaško slovensko in italijansko kulturo? Bi temu mestu, z mislijo na njegovo kulturo, dali epitet odprtosti ali zaprtosti?

Trst je kot razpotje mnogih etničnih skupin zelo zanimivo mesto. V majhnem merilu to, kar je značilno za dežele z močnim pritokom priseljencev. Dodati je treba, da je to mesto z veliko mero nervoze in hkrati polno nasprotij. Kot v nekaterih znanih primerih (Joyce na pr.) mesto s svojimi pisatelji slabo ravna, pozneje pa živi od njihove slave. To je nostalgično mesto. Včasih se nam kaže kot resnična preteklost, drugič spet ne. Nostalgično podnebje zastruplja vse. Poznam ljudi, ki so sèm prišli šele pred kratkim, a se že počutijo »otožno«. Seveda ni dobro posploševati. V tej dekadentni nostalgiji so ljudje, ki skušajo dati mestu nov odsev, v pozitivnem smislu spremeniti odnose med različnimi etničnimi skupinami in to raznovrstnost kultur sprejeti kot bogastvo. Kar pa zadeva »odprtost« ali »zaprtost«, je težko kaj reči, ne da bi posploševal. Kako sem se znašel med slovensko in italijansko kulturo? Doživljam jo kot bogato primerjanje. Verjamem, da jo tako doživljajo tudi vsi tisti, ki mislijo, da mora imeti slovenska kultura enake pravice kot italijanska. Mislim, da je skrb za slovensko manjšino v Italiji pomembna ne samo za Slovence, temveč predvsem za Italijo, ker samo stik z drugimi kulturami bogati ljudi. Ko ljudje lahko ustvarjajo v svobodi in ob enakih pravicah, je to lahko ustvarjalna spodbuda za vse človeštvo. Slovensko kulturo je v Trstu resnično mogoče čutiti. Trsta brez nje si ne morem predstavljati.

Čeprav ste profesor, prevajalec in še marsikaj, ste intimno predvsem pesnik. Kakšno je vaše mnenje o naši poeziji, kakršna se vam je kazala, ko ste jo prevajali za madridskega založnika; že pred leti pa, med drugim, opaženo antologijo sodobne jugoslovanske poezije, za katero ste našli založnika v Peruju. Madridska antologija pa zajema slovensko liriko od Kocbeka do najmlajših.

Raznovrstnost je tisto, kar je najbolj pritegnilo mojo pozornost v slovenski sodobni poeziji. Predvsem menim, da se tradicija, avantgarda in eksperiment plodno srečujejo in neboleče prepletajo. Rekel bi, da gre za zrelo poezijo že od njenih začetkov. Mislim, da bi prav ta raznovrstnost utegnila prijetno presenetiti špansko govoreče občinstvo, ki dobiva zdaj v roke to antologijo sodobne slovenske lirike. Pri svojih prevodih skušam ohraniti to raznovrstnost tudi na drugih ravninah, kot so atmosfera, poetični slog, verz itd. Po drugi strani se mi zdijo takó teme kot dogajanje v sodobni slovenski poeziji povsem dostopne špansko govorečemu občinstvu. V njej se kaže neka reflektivna, mišljenjska naravnost, ki je nadvse značilna za sodobnega človeka ne glede na kulturo, iz katere prihaja. Prav tako pa razkriva tudi močne eksistencialne poteze, ki so značilne tako za sodobnega bralca kot za sodobno literaturo. Opažam tudi močne simbolične dimenzije s kozmologijo vred. Gre torej za raznovrstnost in različnost, ki brez dvoma zagotavljata visoko raven te poezije. Ko pravim, da se konflikt med tradicijo in avantgardo ne razrešuje na boleč način, hočem predvsem poudariti, da gre za nekakšen stik med njima, za nekakšno enačbo, v kateri se oba izraza med seboj bogatita. Seveda bi bilo mogoče veliko povedati o posameznih avtorjih. Predvsem pa sem prepričan, da bosta tako kritika kot bralstvo ugodno sprejela to prvo antologijo slovenske poezije v španščini.

Kot pesnik ste bliže svobodnemu iskanju, tudi eksperimentu; sloves španske literature, zlasti ameriške, pa je povezan z odkrivanjem južnoameriške družbene, politične in zgodovinske stvarnosti; pred leti smo o tej literaturi menili, da je močno angažirana.

Mislim, da je večina južnoameriške literature angažirana. Menim tudi, da svoboden izraz in jezikovni eksperimenti v tej literaturi niso zgolj za šalo, igra, ampak ustrezajo funkcionalni potrebi po prenosu določene resničnosti v literaturo. Po tej plati sta tudi svobodni izraz in jezikovni eksperiment sestavna dela te angažiranosti. Isto velja za postopke magičnega realizma. V delih Manuela Scorze nastopa junak, ki marsikaj ve, ker mu je o tem pripovedoval — njegov konj. Gre sicer za poseben pisateljski prijem, ki družbeno in socialno resničnost samo poudarja (in ni Scorzova iznajdba), resničnost, ki ilustrira osamljenost na velikanskem ozemlju in solidarnost med edinima tovarišema — med človekom in konjem. Mislim, da je južnoameriška literatura dvakrat angažirana, saj je angažiran tudi njen jezik. Pri tem je treba povedati, da velike novosti v literarnem jeziku špansko govorečega sveta prihajajo v tem stoletju iz Južne Amerike. In v tem novem literarnem jeziku (novem v literaturi, med ljudstvom je že dolgo zakoreninjen) se

kaže zamotana socialnopolitična južnoameriška stvarnost. Zaradi nenehnih političnih konfliktov in omahujoče narave demokracije na zeleni celini avtor ne more živeti ločeno od stvarnosti svoje dežele in družbe. Zamisel o »čistem« pisatelju je uresničljiva le v utrjenih družbah, če resnično »čisti« pisatelji sploh obstajajo. Rekel bi, da je angažiranost južnoameriškega avtorja predvsem etičen odnos do stvarnosti, odnos, ki naj bi razkrinkal to resničnost. Asturias, García Márquez, Sábato, Haroldo Conti, Vargas Llosa so dobri primeri za to.

Tudi v Jugoslaviji imamo odličen roman, tako se nam vsaj zdi, ali mislite, da ne znamo prodreti v svet ali pa se imamo za boljše, kot v resnici smo?

V odgovoru na prejšnje vprašanje sem omenil novo latinskoameriško literaturo. Seveda so ta njen »boom« doživeli tudi evropski založniki. Se pravi, da je ta literatura ustvarila velik posel mnogim evropskim založnikom. Na evropski položaj te literature vplivajo mnogi dejavniki. Eden teh je politični. Pri tem mislim na kubansko revolucijo, ki je precej pripomogla k razširitvi latinskoameriške literature v Evropi in, predvsem, k združitvi pisateljev zelenega kontinenta. Drugi dejavnik, ki se mi zdi zelo pomemben, je bila možnost, da so lahko vsak trenutek računali s prevajalci iz španščine, ki so hkrati tudi najboljši posredniki pri evropskih založbah.

Zdaj pa k vašemu vprašanju. Menim, da na popularnost določene literature vplivajo stvari, ki delujejo neodvisno od kakovosti kake literature. Strinjam se z vami o kakovosti jugoslovanskega romana in še posebej tudi slovenske literature. Kvaliteta je nesporna. Rad pa bi nekaj pripomnil. V mislim imam problem prevajalcev. Zdi se mi, da je to pojav, ki ste mu v Sloveniji posvetili premalo pozornosti; vsaj kar zadeva možnost prevajanja v španščino. V Buenos Airesu je na primer močna kolonija tudi vaših izseljencev, med njimi je mnogo potencialnih prevajalcev, ki pa kljub temu ne postanejo prevajalci, ker za to ni nobene spodbude in pravih možnosti. Mislim, da bi lahko razpisali na primer štipendije za mlade v špansko govorečih deželah, da bi takšni mladi navdušenci, ki so tudi nadarjeni, v Sloveniji študirali in postali samo literarni prevajalci.

Verjamem v pomen kulturnih stikov. Velikokrat sem že premišljeval, da bi bilo zanimivo ustanoviti poseben »pool« založnikov nevrščeni- nih dežel. Tak »pool« bi lahko pomenil še kako možnost poleg velikih kulturnih centrov in ponudil alternativno založniško dejavnost. Absurdno se mi zdi, da mora tako rekoč vsako latinskoameriško ali slovensko delo nujno prek Pariza, Londona ali New Yorka, da bi lahko prodrlo tudi v druge dežele. Odkrito mislim, da bi bil založniški »pool« nevrščeni- nih dežel res revolucionaren korak v kulturi. In naj še enkrat ponovim: tako kakovost slovenske kot druge jugoslovanske literature bi zaslužila večji odmev v svetu.

Odlično poznate špansko in še zlasti španskoameriško literaturo. Za starega, slepega, a neverjetno vitalnega Borgesa je mogoče reči, da je postal že skoraj svetovna moda, na Hrvaškem so borgesovci že pravo

literarno gibanje. V čem je po vašem bistvo španskoameriškega literarnega uspeha v svetu?

Mislim, da je ta uspeh predvsem rezultat, da so se pisatelji zavedeli svojega položaja in svojega časa, to pomeni latinskoameriškega položaja in časa. S tem so se počasi oddaljili od evropskih modelov. Omenili ste na primer Borges, za katerega večkrat pravijo, da je značilno evropski pisatelj. Mislim, da gre tu za pomoto. Borges je kozmopolitski pisatelj, produkt različnih vplivov, in piše v deželi, v kateri so prebivalci predvsem priseljenci in zelo različni z etničnega stališča. Borges je skeptičen pisatelj, njegova ironija in humor sta značilno argentinska. Je pisatelj, ki pod krinko fantastične literature pogosto slika kaotično argentinsko stvarnost, ki jo sestavljajo različne rase in ima zelo mlado zgodovino. Je tipično argentinski pisatelj, tako kot je bil Cortázar ali kot je Sábato. Pravim argentinski, kajti latinskoameriška literatura ponuja različne stvarnosti. Drugo latinskoameriško realnost, ki je drugačna od Borgesove, je ujel na primer García Márquez. Márquez ni pisatelj fantastike, kot ga pogosto označujejo v Evropi, temveč bolj realističen pisatelj, ki uporablja ljudska izrazna sredstva (govorim v antropološkem smislu), v katerih še vedno obstaja magična zveza med besedo in stvarjo. Operira s figurami, ki bolj sodijo k folklori kot k čisti literarni fantaziji. Drug velik pisatelj, José María Arguedas, je znal prekrasno naslikati perujsko realnost prek konflikta med kulturami, ki obstaja med osvajalci in Inki. Lahko bi navedel še več primerov. Način vključevanja v obdajajočo stvarnost, zavedeti se položaja in časa v svoji deželi, izražati svoja lastna nasprotja, vse to je pripomoglo k oblikovanju močne osebnosti današnje latinskoameriške literature. Latinskoameriški pisatelj ne gleda več pobožno na velike centre svetovne kulturne moči, zavedel se je tudi svojega položaja in svojih ustvarjalnih možnosti.

Bi Slovenci, po vašem mnenju, lahko storili kaj več, da bi bili na velikanskem trgu španskega jezika vsaj simbolično prisotni?

To vprašanje je povezano s tistim, ki ste mi ga zastavili o jugoslovanskem romanu. Mislim, da antologija slovenske sodobne poezije že pomeni določeno navzočnost. Večji neposredni stik z latinskoameriškimi in španskimi založbami bi lahko to navzočnost razširil. Mislim tudi, na primer, na možnost sozaložništva. Menim, da bi poseben svetovni politični položaj in dejstvo, da latinskoameriške države z založniško industrijo pripadajo skupini neuvrščenih, lahko spodbudila večje zanimanje za vašo literaturo, za boljše poznavanje obeh literatur in sodelovanje. Ko govorimo o tržišču s španskim jezikom, ne smemo pozabiti, da ima skoraj tristo milijonov govorečih, in to seveda povečuje možnosti. Mislim, da so osnovna težava neposredni prevajalci. Če bi si zagotovili sposobno skupino prevajalcev, bi se ti avtomatično spremenili v posrednike del, ki bi jih prevajali. Na drugi strani ne smemo pozabiti, da književnost, kakršna je slovenska (in tudi druge jugoslovanske), pomeni za špansko govoreči svet »eksotično« književnost. Pravim »eksotično« v pozitivnem smislu; med bralci bi zbudila željo, da bi jo поблиže spoznali.

Zdaj, ko je izšla v vašem prevodu antologija sodobne slovenske poezije, kakšne so vaše trenutne vezi s slovensko literaturo?

Kmalu bom začel prevajati v španščino Martina Krpana. To je delo, ki si ga že dolgo želim prevesti. Seveda nameravam še naprej prevajati sodobno slovensko poezijo in pregledati, kakšne so možnosti za to, da bi kakega založnika prepričal, naj natisne kako izmed pesniških zbirk. Morda pri kakem univerzitetnem centru, ki so v založništvu zelo dejavni. Ker sem spet v stikih z univerzo v Buenos Airesu in bom morda že na naslednjem potovanju v Argentino, v prihodnjem avgustu, izkoristil — priložnost. Pripravil bom predavanje s temo »Pregled slovenske sodobne poezije«. Za to obstajajo lepe možnosti.

In zdaj, dragi Octavio, katere svoje pesmi bi želeli videti objavljene v Sodobnosti?

Tu imate mojo zbirko. Izbirajte!

C. Zlobec

Poslanice iz Novega sveta

I

Juan
Octavio
Prenz

Govorimo v jeziku, ki nam ga je nekdo drug ali tretji prinesel iz nekega daljnega mesta ali časa. Nosile so ga koprneče karavane. Niso nam mogli dobro pojasniti, kdo jim ga je podaril. Morda bi se bilo treba spomniti osvajalčevega glasu ali usten.

Toda svet je poln nosačev jezika. Kako jih prepoznati?

Sprevrženi smo od ideologij in zgodovine, zato slej ko prej sprejmemo kot darove to, kar nam je bilo vsiljeno. Potem to menjamo, ustvarjalno (da bi morda popravili kako krivico?), da bi tudi mi imeli pravico biti

nosači jezika.

XIV

Ko je bil pesnik mlad, se je odločil, da bo vse razbil. Kot razbijemo posteljico ob rojstvu. Prevzel je, ne eno samo, vse avantgarde.

Potem ga je družba prisilila, da si je izbral lastno pot.